

לבנון ובית הדין המיוחד של האו"ם: בין (חוסר-) מחויבות ל(חוסר-) יציבות?

בנדטה ברטי, דיוויד לי

המאמר בוחן את התפקיד שממלא בית הדין המיוחד של האו"ם לענייני לבנון (STL). בינואר 2014, תשע שנים לאחר ההתנקשות ששמה קץ לחייו של מי שכהן פעמיים כראש ממשלת לבנון, רפיק אל-חרירי, החל משפט הרצח שלו. המאמר בוחן את ראשית דרכו השנויה במחלוקת של בית הדין ואת ההיסטוריה של הוויכוחים בגינו. לאחר מכן נבחנות ההתפתחויות הנוכחיות בחקירה והתגובות למשפט בתוך לבנון. בסיום יוצג מבט רחב יותר על ההשלכות הפוליטיות של בית הדין המיוחד, לצד הפוטנציאל שיש בו להנחלת צדק מעברי.

מילות מפתח: לבנון, סוריה, האו"ם, משפט פלילי בינלאומי, חזבאללה

הקדמה

בינואר 2014, תשע שנים לאחר ההתנקשות בראש ממשלת לבנון לשעבר, רפיק אל-חרירי, ב־14 בפברואר 2005, החל סוף סוף משפט הרצח בבית הדין המיוחד של האו"ם לענייני לבנון (STL). העיתוי מעניין במיוחד, כמובן, שכן לבנון מצויה עתה במצב קשה מאוד, עם ממשלה חדשה ושבירית שקמה בתום שיתוק פוליטי ממושך, ובמצב כללי של חוסר יציבות פנימית בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה. מאז הקמתו ב־2009, בית הדין המיוחד היווה תמיד נושא מפלג ושנוי עד מאוד במחלוקת בתוך לבנון, כשהחלוקה למתנגדים ולתומכים משקפת פערים פוליטיים פנימיים עמוקים וגרחבים יותר. בשל מעמדו השנוי במחלוקת של בית הדין וההיסטוריה הארוכה ולמודת הבעיות שלו, מייצג המשפט הנוכחי הן הזדמנות שרבים מייחלים לה לקידום עשיית הצדק, והן איום פוטנציאלי על מה שמוגדר ממילא כשיווי משקל פוליטי פנימי רעוע למדי.

ד"ר בנדטה ברטי היא חוקרת במכון למחקרי ביטחון לאומי
דיוויד לי הוא עוזר מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

המאמר בוחן את תפקידו הנוכחי והעתיד של בית הדין המיוחד, ראשית באמצעות התייחסות לראשית דרכו השנויה במחלוקת ולהיסטוריית הוויכוחים סביבו, ולאחר מכן באמצעות ניתוח ההתפתחויות הנוכחיות בחקירת רצח אל-חרירי, לצד התגובות למשפט בלבנון.

היסטוריה קצרה של בית הדין המיוחד לענייני לבנון: מכשולים, חסרונות והישגים

על מנת להבין מדוע פתיחת המשפט בעניין רצח אל-חרירי כה משמעותית, חשוב להיזכר הן בהיסטוריה המפותלת של בית הדין המיוחד והן באינספור המכשולים שנערמו בפני חוקרי רצח אל-חרירי במהלך תשע השנים שחלפו.

ההתנקשות הפוליטית ברפיק אל-חרירי, שכיהן פעמיים כראש ממשלה ונחשב למיליארדר שבנה את עצמו במו ידיו ולמנהיג פוליטי יוצא דופן, הייתה קו פרשת מים בהיסטוריה הלבנונית, והיא האיצה תהליכים של יצירת חברה אזרחית חוצת-עדות ושל תנועת התנגדות פוליטית שתבעה להעמיד את המתנקשים לדין. קואליציה גדולה זו הפכה לכוח המניע המקומי של 'אינתיפאדת העצמאות' בשנת 2005 – התגייסות המונית שבעזרת לחץ בינלאומי נלחמה בהצלחה בנוכחות הסורית בלבנון, שהייתה מורשת מהתקופה שלאחר מלחמת האזרחים.

מאז תום מלחמת האזרחים העקובה מדם שהתנהלה בלבנון בין השנים 1975 ל-1989, נעשתה סוריה 'האחראית הרשמית של השלום' – מעמד שהעניק למשטר הסורי שליטה פוליטית וצבאית בלבנון בפועל, לצד הסכמה בינלאומית להגמוניה מוגבלת של סוריה בתחומי שכנתה ממערב. גורמים מתוך לבנון וכן גורמים בינלאומיים החלו לקרוא תיגר על מעמדה זה של סוריה בעקבות מותו של שליטה ההיסטורי, חאפז אסד, בשנת 2000 ועלייתו לשלטון של בנו, בשאר. בה בעת החל פיקוח בינלאומי הדוק יותר על סוריה, הן בעקבות הפיגוע במגדלים התאומים ב-11 בספטמבר 2001 והן בעקבות פלישת ארצות-הברית לעיראק ב-2003, בשל הגיבוי שסוריה נתנה בתחילה להתקוממות האנטי-אמריקאית.¹ שיאו של התהליך הביא להחלטה 1559 של מועצת הביטחון של האו"ם, שהתקבלה בספטמבר 2004. ההחלטה קראה בגלוי לכל הכוחות הזרים לסגת מלבנון ותבעה לשים קץ להתערבות הפוליטית החיצונית.² במקביל, מעמדה של סוריה בתוך לבנון התערער יותר ויותר, ככל שהיחסים בין דמשק לרפיק אל-חרירי בכהונתו השנייה כראש ממשלה בין השנים 2000 ל-2004 נעשו מתוחים יותר. לכך תרמו התערבותה הגוברת של סוריה בענייניה הפנימיים של לבנון, ובמיוחד הלחץ מדמשק להאריך את כהונתו של הנשיא הפרו-סורי, אמיל לחוד, לאחר תום כהונתו הרשמית ב-2004 – צעד שהביא להתפטרותו של אל-חרירי מראשות הממשלה.³

נראה היה שהתפטרותו של אל-חרירי הפכה אותו למועמד המתאים ביותר להנהיג את המחנה הרב-עדתי האנטי-סורי המתעורר – תהליך שנעצר באכזריות בעקבות ההתנקשות בו בפברואר 2005. לנוכח ההקשר הפוליטי הטעון, הציתה ההתנקשות באל-חרירי קריאות נגד נוכחותה של סוריה בלבנון בזירה המקומית והבינלאומית גם יחד, כשמדינות כמו ארצות-הברית וצרפת קושרות בעקיפין את ההתנקשות לסוריה, ותובעות ממנה במפגיע נסיגה מיידית ומלאה מלבנון. אותם כוחות 'אנטי-סוריים', הן הבינלאומיים והן בלבנון, מילאו תפקיד מפתח בדרישה להקים מנגנון בינלאומי לחקירת רצח חרירי.

בית הדין המיוחד היה סוגיה שנויה עד מאוד במחלוקת אפילו לפני הקמתו בפועל, כאשר קואליציית ה-14 במאסר הלבנונית ה'אנטי-סורית' בגיבוי מדינות כמו ארצות-הברית וצרפת תומכת בו באופן מלא, ואילו מחנה ה-8 במאסר ה'פרו-סורי' בהובלת חזבאללה דוחה אותו מכול וכול. ואמנם, מבחינת אותם כוחות מקומיים שתמכו בתפקידה הנרחב של סוריה בלבנון, החקירה הבינלאומית נתפסה כבר מראשיתה ככלי לניגוח פוליטי בלבד, שנועד להחליש את סוריה ואת בעלות-בריתה. המחלוקות הפוליטיות סביב המניעים והלגיטימיות של מעורבות בינלאומית בחקירת רצח אל-חרירי היוו את המכשול המרכזי הראשון בהקמת בית הדין המיוחד. בעקבות הפיגוע הקטלני בפברואר 2005 הקימה מועצת הביטחון של האו"ם ועדת חקירה עצמאית.⁴ הדוח שהגישה הוועדה, המפרט את הליקויים ברשויות הביטחון והמשפט בלבנון בכל הקשור להעדר משוא פנים, למחויבות ולמסוגלות, שימש עבור מועצת הביטחון של האו"ם בסיס להעברת החלטה 1595 (באפריל 2005), שסללה את הדרך לוועדת חקירה בינלאומית בלתי-תלויה (UNHIC) – גוף שהוקם אד הוק במטרה לסייע לחוקרים בלבנון.⁵

רק חודשים לאחר הקמת ועדת החקירה פנה ראש הממשלה ומי שעמד בראש מחנה ה-14 במאסר, פואד סניורה, למועצת הביטחון, בבקשה להעלות את רמת המעורבות הבינלאומית בחקירת רצח אל-חרירי הן באמצעות הקמת בית דין מיוחד, והן באמצעות הרחבת המנדט של הוועדה לחקור התנקשויות פוליטיות שנחשדו כקשורות לתיק אל-חרירי.⁶ בתוך לבנון, המפלגות הפרו-סוריות חזבאללה ואמל מחו על הבקשה באמצעות החרמת הקבינט במשך חודשיים. הקרב על הקמת בית הדין המיוחד רק החל.⁷

שיאו של העימות הפנימי הגיע בנובמבר 2006, כאשר הממשלה ניסתה לקיים הצבעה בקבינט השרים כדי לאשר טיוטת פרוטוקול ששלח האו"ם, שבה מוגדרת המסגרת להקמת בית הדין המיוחד כ'בית דין היברידי'.⁸ ההצבעה שהוכרזה הובילה להתפטרות ששת השרים מטעם חזבאללה ואמל, ופעולה זו הביאה לשיתוק מוחלט של המערכת הפוליטית.⁹ לאחר ההתפטרות, האופוזיציה הציגה את ממשלת ה-14 במאסר כבלתי-לגיטימית משום שלא כל המגזרים המרכזיים היו מיוצגים בקבינט

כנדרש על פי החוקה, והיא ארגנה 18 חודשים של חרם פוליטי שהטיל את לבנון לתוך משבר ממושך.

על רקע דברים אלה ניסה ראש הממשלה, סניורה, להתגבר על המבוי הסתום באמצעות בקשה לאו"ם להקים את בית הדין המיוחד באופן חד-צדדי, וכך להימנע מהצורך לקיים הצבעה ממשלתית בנושא. מועצת הביטחון של האו"ם פעלה על פי הבקשה, ומכוח החלטה 1757 ממאי 2007 הקימה את בית הדין המיוחד בכפוף לפרק 7 של מגילת האו"ם.¹⁰

מיותר לציין שעקיפת המערכת הפוליטית המשותקת רק תרמה למחלוקת הפנימית סביב בית הדין המיוחד, כאשר מחנה ה-8 במארס האופוזיציוני טוען שבית הדין המיוחד הוקם על ידי ממשלה לא-לגיטימית, ובאמצעים החורגים מסמכותה השיפוטית.

מבחינה חוקית, הקמת בית הדין המיוחד נשמעה כאילו מועצת הביטחון דרך החלטה 1757 לא הטילה חובות של הסכם שלא אושר (שאז אכן היה מדובר בחריגה מסמכות), אולם היא שילבה הסכם כזה והפכה אותו למחייב באמצעות החלטה המתבססת על פרק 7, וכך העמידה את בית הדין המיוחד כגוף עצמאי של האו"ם. אולם מבחינת לבנון, עצם התהליך הייחודי שנדרש להקמת בית הדין רק תרם להגברת המתחים הפנימיים.

כשם שהבנה טובה יותר של ההקשר הפוליטי וההיסטורי של הקמת בית הדין המיוחד עשויה לסייע להבנה טובה יותר של אופיו מעורר המחלוקת של בית הדין, כך בחינת ההיסטוריה של ועדת החקירה של האו"ם יכולה לסייע להעריך טוב יותר את יכולתו של בית הדין להשיג צדק ולקדם את שלטון החוק בלבנון. בהקשר זה יש לזכור את ההיסטוריה הארוכה של אלימות פוליטית פנימית בלבנון, ואת נטייתה הכללית להעדיף 'שכחה גורפת' על פני צדק מעברי.

בכוחו של בית הדין המיוחד לקדם דיון פנימי בנוגע לצדק מעברי ופיוס, ובמקביל להרחיב את תחום החקירה שלו למספר מקרים שנחשדו כקשורים להתנקשות בחירי.¹¹

עם זאת, תפקודו בפועל של בית הדין המיוחד עמד אף הוא לבחינה קפדנית, בראש ובראשונה מצד מחנה ה-8 במארס, שביקורתו התמקדה לרוב בתיאור בית הדין כ'משרת אינטרסים זרים', ובהתייחסות אליו כאל מזימה 'ישראלית-אמריקאית'. הקמפיין שהוביל חזבאללה נגד בית הדין המיוחד הסלים בעקבות הדלפות ב-2009 בנוגע לכתבי אישום צפויים נגד חברים בארגון. בעקבות זאת יצא חזבאללה במתקפות חריפות ישירות על בית הדין, ובמקביל טען שיש ברשותו הוכחות שמסבכות את ישראל ברצח אל-חירי.¹²

בעיה משמעותית נוספת עם תפקודו בפועל של בית הדין הייתה הקצב האיטי של החקירות – בעיה שצוינה לא פעם כאחד החסרונות העיקריים של בתי דין

פליליים בינלאומיים באופן כללי¹³ – וכן עיכובים ממושכים בפעילותו. העיכוב העיקרי שבהם היה, ללא ספק, המעצר (באוגוסט 2005) והשחרור לאחר מכן (באפריל 2009) של ארבעה קצינים פרו־סורים רמי דרג, שנחשדו כקשורים להתנקשות.¹⁴ בעוד המעצר הראשוני תרם למוניטין של ועדת החקירה, הרי שחרור החשודים שהגיע בעקבותיו זרע ספקות בנוגע לחקירה הבינלאומית וליכולתה להגיע לחקר האמת בקשר לרצח.

בנוסף, המעצר והשחרור של ארבעת הקצינים הבכירים העניקו תחמושת כבדה למחנה המתנגדים המפקקים בבית הדין, כשהאופוזיציה בהובלת חזבאללה פתחה בסתיו 2010 בקמפיין התובע להקים ועדת חקירה אד הוק של הפרלמנט, שתחקור את סוגיית 'עדי השקר', שלכאורה העלימו ראיות ששימשו מאוחר יותר למעצר ארבעת הקצינים. לאחר שאנשי ה־14 במארס סירבו להגיע לפשרה בסוגיה זו, מחשש שוועדת חקירה ממלכתית תנוצל לניגוח הלגיטימציה של בית הדין המיוחד, נוצר משבר פוליטי שהביא בינואר 2011 לקריסת ממשלתו של סעד אל־חרירי.

בקיץ 2011 חלה פריצת דרך משמעותית בחקירה, לאחר שבית הדין המיוחד הוציא סוף סוף את כתבי האישום הראשונים, כולם מכוונים נגד ארבעה חברים מסוימים בארגון חזבאללה. עוד חשוד נוסף לארבעה באוקטובר 2013, ובכך עלה מספר הנאשמים הכולל לחמישה.¹⁵ אמנם, התפתחות זו תרמה לתדמיתו של בית הדין, אך היא עדיין סיפקה תמונה חלקית בלבד על הגורמים והאינטרסים הקשורים לרצח אל־חרירי: כתבי האישום לא הבהירו את הקשר בין ארבעת (ובהמשך חמשת) החשודים לבין חזבאללה, ולא רמזו מהי רמת המעורבות הסורית בקנוניה. חשוב לא־פחות – בית הדין המיוחד לא הצליח להביא את החשודים למעצר (ואפילו לא ליצור עמם קשר), ופירוש הדבר שהמשפט נגד עיאש, בדרדין, אוניסי וסברה החל שלא בפניהם.¹⁶

בית הדין המיוחד לענייני לבנון הוא בית הדין הפלילי הבינלאומי היחיד בעידן המודרני (למעט משפטי נירנברג) שהתיר למשפט להתקיים ללא נוכחות הנאשמים, וסוגיה זו נוצלה על מנת להטיל ספק בו וביכולתו להבטיח משפט הוגן.¹⁷ לנוכח היסטוריה בעייתית וטעונה זו, מעניין במיוחד לנתח את השפעת המשפט שהחל ב־14 בינואר 2014 על לבנון, תשע שנים אחרי רצח אל־חרירי.

בית הדין המיוחד: התגובות בלבנון

תשע שנים אחרי רצח ראש ממשלת לבנון אל־חרירי בפיגוע מכונית תופת, ולאחר שורה של התנקשויות פוליטיות שהתרחשו בעקבותיו ואשר כוונו בעיקר לעיתונאים, לפוליטיקאים ולבכירים במגזר הביטחוני שהיו קשורים למחנה ה־14 במארס המתנגד לסוריה, או כאלה שהיו מעורבים בחקירת תיק חרירי (או שניהם), החל לבסוף המשפט של בית הדין המיוחד בינואר 2014.

הדיונים בליידסנדס (פרבר של העיר האג) שהתנהלו בדלתיים פתוחות, החלו שבועות ספורים בלבד לאחר ההתנקשות בשר האוצר לשעבר ויועצו של חרירי, מוחמד שטח,¹⁸ שאירעה ב־27 בדצמבר 2013, והיותה תזכורת רבת־עוצמה לצורך ולדחיפות בהבטחת הצדק בתוך לבנון.

כמו כן, המשפט החל במהלך אחת התקופות הרגישות והמורכבות ביותר בהיסטוריה הלבנונית בעידן שלאחר מלחמת האזרחים, כאשר לבנון מקוטבת יותר מאשר אי־פעם בין תומכי סוריה למתנגדיה, על רקע הפער הפוליטי הקיים והפער העדתי המתגבר שרק מתעצם לנוכח מלחמת האזרחים המתמשכת בסוריה השכנה. המתחים הפנימיים הגוברים בעקבות העימות בסוריה הביאו הן לשיתוק פוליטי ממושך ומכאיב, והן לעלייה מתמדת ומדאיגה באלימות במדינה. התוצאה הייתה זריקת עידוד לארגוני ג'האד סלפי מקומיים, ובאופן כללי חידוש חוסר היציבות הפוליטי והחברתי. וכאילו לא די בכך, הטיל העימות המתמשך בסוריה לחץ נוסף על לבנון בדמות שטף מתמשך של פליטים סורים. נכון לסוף 2013 הגיע מספר הפליטים בלבנון למיליון – יותר מ־20% מכלל אוכלוסיית לבנון, כשעד סוף 2014 הוא צפוי לגדול ל־1.5 מיליון.¹⁹

על רקע סביבה פוליטית טעונה זו משכה הסדרה הראשונה של דיוני בית הדין המיוחד, שנערכו בדלתיים פתוחות בין ה־16 בינואר ל־26 בפברואר 2014, מבט בוחן מצד גורמים בלבנון. הדיונים נעצרו בסוף פברואר, לאחר שבית הדין המיוחד יצא להפסקה עד אמצע מאי 2014 לפחות, וזאת כדי לאפשר לצוות ההגנה של הנאשם החמישי להתכונן כראוי ולשלב את התיקים יחדיו.²⁰

השבועות הראשונים של המשפט, ששודרו באתר האינטרנט של בית הדין המיוחד, היו הזדמנות ראשונה לציבור הרחב לשמוע הן את טיעוני התביעה והן את טיעוני ההגנה.²¹

הטיעון של התביעה מתבסס במידה רבה על ראייה מתחום הטלקומוניקציה, שעוקבת אחר הפעילות ברשת מסועפת של טלפונים סלולריים החשודים כקשורים לנאשמים, ואשר בתקופה שבין דצמבר 2004 למועד ההתנקשות אותרו בעקביות בסביבתו הקרובה של ראש הממשלה, אל־חרירי, כשהם חושפים בכך דפוס של מעקבים צמודים.²² התביעה ציינה בנאום הפתיחה שלה שהמתקפה תוכננה בקפידה, ונראה כי 19 אנשים לפחות היו מעורבים במעקב אחר ראש הממשלה לשעבר מאז אוקטובר 2004, ושישה מהם היו נוכחים ביום ביצוע הפשע (לרבות מחבל מתאבד, שלכאורה נהג משאית נפץ בדרום־ביירות).²³

צוות ההגנה הציג את כוונתו לתקוף שלב אחר שלב את כלל מערכת הראיות שהרכיבה התביעה, החל מערעור על עצם הרעיון שההתנקשות תוכננה על ידי מחבל מתאבד שנהג משאית נפץ (וחזרה במקום זאת לתיאוריה מוקדמת יותר, בנוגע לפצצה תת־קרקעית אפשרית).²⁴

זאת ועוד, ההגנה כיוונה לאפשרות שהמתקפה תוכננה על ידי תא של אסלאמיסטים קיצונים המקושרים לאל-קאעדה. מהלך זה אפשר להגנה להחיות קצה חוט בחקירה ששימש את התביעה בתחילה אולם מאוחר יותר ננטש, לאחר שנקבע כי סרטון הווידאו ששלח הג'האד לאל-ג'זירה ביום הפיצוץ היה למעשה ניסיון לחבל בחקירה, וה'הודאה' עצמה חולצה מאדם שלכאורה גויס על ידי אחד הנאשמים השייך לחזבאללה.²⁵

הנקודה החשובה בטענת ההגנה היא שנתוני המעקב הטלפוני כשלעצמם אינם מספיקים כדי להוכיח שהחשודים קשרו קשר לרצוח את ראש הממשלה. הם כינו את טיעון התביעה 'אבסורד',²⁶ והוסיפו שהתביעה כשלה גם בהצגת מניע אמין ומבוסס לרצח אל-חרירי.²⁷ המשפט בבית הדין המיוחד היה גם הזדמנות לשמוע לראשונה את העדויות של אלה שמשפחותיהם ויקיריהם נהרגו בהתנקשות, ושל מי ששרדו מן המתקפה שגבתה 21 קורבנות.²⁸

נוסף לכך, פתיחת המשפט הייתה מעניינת וחשובה לא רק בשל תוכן הדיונים, אלא גם בשל התגובות שהציתה בלבנון ובאזור. ראשית, תחילת המשפט נחגגה על ידי מחנה ה-14 במאוס, ובמיוחד על ידי מפלגתו של אל-חרירי, 'תנועת העתיד'. מנהיג המפלגה ובנו של ראפיק אל-חרירי, סעד, נכח בדיון הפתיחה והאיץ בגלוי בממשלת לבנון לשתף פעולה באופן מלא עם בית הדין של האו"ם.²⁹ בהמשך, ביום השנה להירצחו של אביו נשא סעד אל-חרירי נאום סוחף נוסף, שבו הדגיש את חשיבות המשפט לעתידה של לבנון ואת כוונתו לחזור ללבנון לאחר הגלות שגזר על עצמו ככורח ביטחוני.³⁰ לשובו של אל-חרירי משמעות מיוחדת, שכן 2014 צפויה להיות שנת בחירות כלליות לפרלמנט ולנשיאות בלבנון.

המתנגדים העיקריים לבית הדין המיוחד, אנשי קואליציית ה-8 במאוס בהובלת חזבאללה, שמרו באופן כללי על פרופיל נמוך ועל קשר של שתיקה של הארגון בהנהגת נסראללה במהלך המשפט. לאחרונה התבטא נשיא סוריה אסד בנושא, כשכצפוי הוא יוצא נגד בית הדין המיוחד ומבטל את חשיבות המשפט:

כל ההאשמות הן משיקולים פוליטיים. אפילו בימים האחרונים לא ראינו כל הוכחה ממשית שתעיד נגד המפלגות המעורבות במקרה (...) אני מאמין שכל העניין נגוע בפוליטיקה ונועד להפעיל לחץ על חזבאללה בלבנון באותו אופן שבו נעשה ניסיון להפעיל לחץ על סוריה בהתחלה, מייד לאחר ההתנקשות באל-חרירי.³¹

באופן כללי, למרות שפתיחת המשפט זכתה לסיקור נרחב ולניתוח בעיתונות הלבנונית, המדינה הייתה עדיין טרודה יותר במשבר הפנימי שלה. בפרט, לבנון התמודדה עם שיתוק פוליטי שנמשך 11 חודשים, שבמהלכם עשה ראש הממשלה הממונה, תמאס סלאם, מאמץ להתגבר על היריבות בין שני הגושים הפוליטיים הגדולים, וניסה לגבש ממשלת אחדות לאומית. המבוי הסתום נפרץ לבסוף ב-15

בפברואר, כאשר ראש הממשלה הכריז על הקמת קבינט שרים חדש שיתבסס על מפתח חלוקה 8-8-8. לפי נוסחה זו, מחנה ה־14 במארכ ומחנה ה־8 במארכ יזכו כל אחד בייצוג של שמונה שרים, ואילו ששת המושבים הנותרים יוקצו על ידי ראש הממשלה יחד עם הנשיא סולימאן (אך כאשר לפחות שניים מתוך מועמדי מרכז אלה יהיו בעלי קרבה הדוקה למחנות ה־14 וה־8 במארכ, ופירוש הדבר שבפועל תהיה לכל אחד מהגושים זכות וטו).³² לחלוקת משרות השרים יש חשיבות בפני עצמה, במיוחד בהיבט של הקשר העתידי של לבנון עם בית הדין המיוחד. ואכן, למשרות השרים הצפויים לשתף פעולה בצורה ההדוקה ביותר עם בית הדין, כלומר שר המשפטים ושר הפנים, מונו שניים מאנשי מחנה ה־14 במארכ.³³

במבט לעתיד, יציבות הממשלה החדשה תיקבע באמצעות היכולת של הקבינט לפתור מספר סוגיות דחופות וקשות, החל מניסוח הצהרה משותפת ועד לשינוי חוק הבחירות כחלק מההכנה לבחירות לפרלמנט בנובמבר 2014 וקיום הבחירות לנשיאות, לצד סוגיות כמו התמודדות עם האלימות הפנימית הגואה והדיון במעורבות חזבאללה במלחמת האזרחים בסוריה. על רקע נושאים אלה, שיתוף פעולה עם בית הדין המיוחד ימשיך להיות סוגיה מעוררת מחלוקת, כששני המחנות הפוליטיים עתידים לנצל את הממצאים והעדויות שייחשפו במהלך המשפט כתחמושת למאבק הפוליטי ביניהם.

מבט לעתיד – בית הדין המיוחד והתאמת הציפיות למציאות

ההקשר הפוליטי שממנו צמח בית הדין המיוחד לענייני לבנון והתהליך המפרך של העיצוב המוסדי ולידתו של בית הדין הפכו את חקירת רצח אל־חרירי לפוליטית באופיה, ולסוגיה שנויה במחלוקת בתוך לבנון. יתרה מכך, הקצב האיטי של החקירה וההפסקות החוזרות ונשנות במהלכה פגעו בתמיכה העממית בבית הדין.

במיוחד השפיעה העובדה שבית הדין המיוחד החל את הדיונים הפומביים תשע שנים לאחר רצח חרירי, ובתקופה קשה במיוחד בלבנון. נכון ליום פתיחת המשפט הרשמי, ב־16 בינואר 2014, לבנון הייתה שרויה בעיצומם של שיתוק פוליטי חריף ומתחים חברתיים גואים, קיטוב גובר ואלימות. לנוכח חוסר היציבות הנוקב במדינה מאז פרוץ מלחמת האזרחים העקובה מדם בסוריה השכנה, אין פלא שהמשפט לא הצליח ללכוד את מלוא תשומת הלב החברתית בלבנון.

יחד עם זאת, למרות העיכובים, ההפסקות והרקע הבעייתי, עדיין קיים פוטנציאל חיובי במשפט. לנוכח קמפיין ההפחדה הפוליטית וההתנקשויות שעדיין מתרחשות בלבנון, ובעקבות המורשת המקומית המצערת של 'שכחה גורפת' בכל הקשור לאלימות פנימית, למשפט צדק בגין רצח אל־חרירי תהיה משמעות היסטורית עבור לבנון בכל הקשור לקידום הצדק המעברי, המחויבות ושלטון החוק. כפי

שניסח זאת היטב פיטר האיינס, הנציג המשפטי המוביל של הקורבנות במשפט, בעת נאום הפתיחה שלו:

הלקוחות שלנו הם קורבנות של הרגע, אולם עילת התביעה שלהם היא נצחית. מטרתו של בית הדין היא לשים קץ להתחמקות מעונש ולהביא צדק למשפחות הקורבנות. (...) באמצעות ביטול ההתחמקות מענישה ושיקום זכויות האדם הבסיסיות של אזרחי לבנון, ובעזרת החלת עקרונות צדק בינלאומיים, יש בכוחו של בית משפט זה לשנות את ההיסטוריה.³⁴

בטווח הקצר עד הבינוני, בית הדין ימשיך להיות סוגיה מעוררת מחלוקת ובעלת פוטנציאל לערעור היציבות עבור הממשלה החדשה, וכל אחד מהמחנות הפוליטיים המתחרים צפוי לנצל את ממצאיו נגד הצד השני, אולם בטווח הארוך יותר, הסיכוי של בית הדין לבסס השפעה אזורית ומקומית משמעותית תלוי ביכולתו 'ללכת על כל הקופה', ולהתמודד עם השאלה ביחס לזהותם של נותן ההוראה לביצוע הרצח ושל והמנהיגים הפוליטיים והרשויות שתרמו לפשע הנתעב. אמנם המשפט נמצא בהפוגה של שלושה חודשים, אך לא כך האירועים הפוליטיים בלבנון ובאזור. הן המשפט, שצפוי להיות ארוך ואיטי, והן התוצאה שלו, עתידים להיות מקרה מבחן לא רק ללבנון, אלא גם למערכת המשפט הפלילי הבינלאומי.

הערות

- 1 ראו: U.S congress, *Syria Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act of 2003*, 108th congress, 2003, H.R 1828
- 2 UNSC Resolution 1559 (2004), September 2, 2004. S/RES/1559 (2004). <http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8181.doc.htm>
- 3 "Profile: Former Lebanese PM Rafik Hariri," *BBC*, September 14, 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13978635>
- 4 "Report Of The Fact-Finding Mission To Lebanon Inquiring Into The Causes, Circumstances And Consequences Of The Assassination Of Former Prime Minister Rafik Hariri," March 24, 2005, <http://www.stl-tsl.org/en/documents/un-documents/un-fact-finding-mission/report-of-the-fact-finding-mission-to-lebanon>
- 5 UNSC Resolution 1595, April 7, 2005. S/RES/1595 (2005), <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/1595.pdf>
- 6 UNSC Resolution 1644 (2005), December 15, 2005, S/RES/1644 (2005) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/647/20/PDF/N0564720.pdf?OpenElement>
- 7 "Shiite Parties Call Off Lebanon Cabinet Boycott," *Agence France Press*, February 2, 2006, <http://www.lebanonwire.com/0602LN/06020205LWAF.asp>
- 8 בית דין פלילי «היברידי» או «בינלאומי למחצה» אמור (במונחים של קביעה מוסדית והחוק הישים) להסתמך על תמהיל של החוק המקומי והבינלאומי. Lindsey Raub, "Positioning Hybrid Tribunals In International Criminal Justice," *N.Y.U Journal of International Law and Politics*, 41 (2009), 1016.

- 9 "Trial By Fire: The Politics Of The Special Tribunal For Lebanon," *International Crisis Group*, Middle East Report 100, December 2, 2010, 6.
- 10 UNSC Resolution 1757, May 30, 2007. S/RES/1757 (2007) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/363/57/PDF/N0736357.pdf?OpenElement>
- 11 "Third Report of the International Independent Investigation Commission Established Pursuant to Security Council Resolutions 1595 (2005), 1636 (2005), 1644 (2005)," the International Independent Investigation Commission (Serge Brammertz), March 15, 2006, http://www.lebanonwire.com/0603MLN/brammertz_report_150306.pdf
- 12 Benedetta Berti, "Peace vs. Justice in Lebanon: The Domestic and Regional Implications of the UN Special Tribunal," *Strategic Assessment*, Vol. 13, no. 4 (January 2011).
- 13 William W. Burke-White, "Community of Courts: Toward a System of International Criminal Law Enforcement," *Michigan Journal of International Law*, Vol. 24, 1 (2002), pp. 11-12.
- 14 "Report Of The Fact-Finding Mission To Lebanon Inquiring Into The Causes, Circumstances And Consequences Of The Assassination Of Former Prime Minister Rafik Hariri."
- 15 Kareem Shaheen, "STL indicts fifth Hezbollah member in Hariri case," *Daily Star*, October 10, 2013, <http://dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2013/Oct-10/234214-stl-names-hasan-habib-merhi-as-fifth-suspect-in-hariri-case.ashx#axzz2v0Ct9TqG>
- 16 נכון להיום החשודים הם: מוסטפה בדדדין, סלים עיאש, חוסיין אוניסי, אסד סברה, ומאז אוקטובר 2013 גם חסן חביב מרחי.
- 17 Paola Gaeta, "To Be (Present) or Not To Be (Present)," *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 5 (2007), pp. 1165-1166.
- 18 "Beirut blast kills Sunni ex-minister Mohamad Chatah," *BBC News*, December 27, 2013, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25524729>
- 19 "2014 UNHCR country operations profile - Lebanon," UNHCR, <http://www.unhcr.org/pages/49e486676.html>
- 20 Kareem Shaheen "STL adjourns Hariri trial until mid-May," *Daily Star*, February 27, 2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Feb-27/248635-stl-adjourns-hariri-trial-until-mid-may.ashx#axzz2v02OFPXA>
- 21 לדיון וחשבון מעמיק ומפורט של הדיונים, ראו את אוסף מאמרי הדיילי סטאר מאת: Kareem Shaheen (<http://www.dailystar.com.lb/Kareem-Shaheen.ashx?page=4#axzz2v02OFPXA>)
- 22 "STL proceedings | Live coverage - Day 1," *Daily Star*, January 16, 2014, <https://now.mmedia.me/lb/en/special-tribunal-for-lebanon/530642-live-coverage-stl-begins-trial>
- 23 שם.
- 24 Kareem Shaheen, "STL defense: Underground bomb theory ignored," *Daily Star*, February 7, 2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Feb-07/246632-stl-defense-underground-bomb-theory-ignored.ashx#axzz2v02OFPXA>; Matt Nash, "Prosecution begins outlining case before

- ST," *Now Lebanon*, January 16, 2014, <https://now.mmedia.me/lb/en/stl-updates/530782-prosecution-begins-outlining-case-before-stl>
- Kareem Shaheen, "STL defense: Underground bomb theory ignored." 25
- Marc Abizeid, "STL defense: Prosecution's case against Hezbollah "absurd"," *Al-* 26
Akhbar, January 20, 2014, <http://english.al-akhbar.com/node/18298>
- Kareem Shaheen, "STL defense: Charges against Hezbollah shocking," *Daily Star*, 27
January 18, 2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Jan-18/244446-defense-charges-against-hezbollah-shocking.ashx#axzz2qvTEmoOE>
- "STL proceedings | Live coverage - Day 2," *Now Lebanon*, January 17, 2014, 28
<https://now.mmedia.me/lb/en/special-tribunal-for-lebanon/530848-live-coverage-stl-proceedings>
- "Hariri urges Lebanese state to cooperate with STL," *Now Lebanon*, January 16, 29
2014, <https://now.mmedia.me/lb/en/special-tribunal-for-lebanon/530707-hariri-urges-lebanese-state-to-cooperate-with-stl>
- "Saad Hariri full transcript of commemoration speech," *Daily Star*, February 14, 30
2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Politics/2012/Feb-14/163251-text-of-hariris-speech-commerating-fathers-assasination.ashx#axzz2v02OFPXA>
- "President Bashar al-Assad's interview with Agence France Presse," *SANA News* 31
Agency, January 20, 2014, <http://sana.sy/eng/21/2014/01/20/523329.htm>
- "24-Minister Cabinet Announced after 11-Month Deadlock," *Naharnet*, 15 32
February, 2014, www.naharnet.com/stories/en/118861-24-minister-cabinet-announced-after-11-month-deadlock; Raphael LeFevre, "What does the Lebanese cabinet mean for Syria, *Sada-Carnegie Endowment for International Peace*, February 18, 2014, carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=showregion&id=1406&title=lebanon&reloadflag=1
- שם. 33
- "STL proceedings | Live coverage - Day 2," *Now Lebanon*. 34